

30 שנות סיפרות ישראלית

סיפרות כעוף-חול

תנועת התחייה הלאומית של העם היהודי ותרבותו, ראשיתה במרכזי הגולה היהודית במזרח-אירופה. את גל ההתעוררות הלאומית נשאה ברמה, למן ההתחלה, הסיפרות העיברית המתחדשת, "סיפרות ההשכלה", שהיא בבחינת פניכס, אותו עוף-חול אגדי החי במידבר 500 שנה, שורף את עצמו וחוזר לתחייה מתוך אפרו. מתוך דימומי התחייה הלאומית של עמי אירופה קמה ועלתה, מתוך זה להבות הסיפרות העיברית, שנאבקה מחד בסיפרות האידיש ומאידך בסיפרות התורנית, ועל הקורבן שהקריבו אותיותיה ויצירותיה התחדשה לה היהדות בציונות, כתשתית מודרנית של היהדות החילונית.

החל בעלייה הראשונה נכתבו יצירות סיפרות עיבריות בארץ-ישראל, במקביל ל"דור אחרון של שיעבוד", ליצירות ש"נכתבו בעיברית בגולה. היצירות הארצי-ישראליות הראשונות המירו את ההתפעלות מן החורף הצפוני ויערות פולין — בשמש הארצישראלית ובפי הלילות ב"כנען. גלריית הדמויות הראשונה של חלוצי הסיפרות העיברית בארץ-ישראל כללה ברובם פועלים, איכרים, פרדסנים, בני-מושב, מייסדי-קיבוצים, ערבים, תורני-כים, סופרים כוזב יעבין, משה סמילנסקי, מ. זילקנסקי, שלמה צמח, יהודה בורלא, יצחק שמי, א. ראובני, עברי-הדני, דוד מלך, שלמה רייכנשטיין, אליעזר שמינמן, ישראל זרחי, נתן ביסטריצקי, יצחק שנהר, אביגדור המאירי ועוד רבים אחרים, שיצרו את התשתית לסיפרות הארצישראלית. דמויות-אב כ"ח ברנר וישי עננון, העלו ביצירותיהם את גולת הכותרת של דור המייסדים.

על תשתית היצירה של דור-המייסדים, ובראשם י"ח ברנר עם, "הרוח הברנרית" שלו וישי עננון וחבריהם, החלו יוצרים בסוף שנות ה-30' הסופרים הילידים הראשונים של ארץ-ישראל שכתבתם, מטיב"ע, התרחקה בהדרגה מן הגלות, והחלו מכים שורש טיבעי בנופים של ארץ-ישראל. ראל. מזה 40 שנה נכתבת הסיפרות העיברית רית בידי סופרים ילידי הארץ, המחולקים לשלוש מישרות עיקריות, שסך-כל יצירותם מהווה את הסיפרות הישראלית עד

* בדומה לאגדת חז"ל על עוף בשם חול: "עוף אחד ושמו חול... אלף שנה הוא חי ובטוף אלף שנה אש יוצאת מקינו ושורפתו ומשאיר בו כביצה וזוהר ומגדל אברים וחי..." (בראשית רבה, י"ט).

ס. יזהר

ידע אנציקלופדי מדהים

כה, בנבדל מן הסיפרות היהודית של העבר המתרחק.

"דור בארץ"

בסוף שנות ה-30' פירסם סופר צעיר בשם ס. (סמילנסקי) יזהר את סיפורו הראשון, אפרים חוזר לאספסת (1938), ונתן בכך את למבול של סיפורים, ומאז חר יותר של ספרים, פרי עטו של דור-הבנים. אלא שסופרי דור זה ראו את ייעור דם הסיפרות כמסייעים מכלי ראשון במאבק להשגת העצמאות, והעדיפו על כן לייצור יצירות בעלות ז'אנר קולקטיבי של "אנחנו", ז'אנר רב ליקויים סיפורתיים שי רוב נפשותיה הפועלות נידונו לחיים סיפורתיים קצרים. גל סיפורות זה אפשר להגיד דיר בלשון אחת כ"סיפרות מגוייסת", הי עוסקת בוואריאציות שונות של האידיאה החלוצית. המאניפיסט העיקרי והמוביל של יצירת שנות ה-40' מצוי בדבריו של משה שמיר, בקובץ ילקוט הרעים (1946): "גלך לסימטאות, לבתי הסבלים, נתרסק על דלתות רעועות... העולם לא נוצר למען היפים, החכמים, הטובים — העולם נוצר למען הכובסות..."

הגדרה זו של משה שמיר, ממצה בתור-כה את מרבית עבודותיו הסיפוריות של דור זה, ערב מילחמת-השיחזור, במהלך המלחמה ולאחריה. באנתולוגיה שנערכה בשנת 1958, ופורסמה, נקבעה הכותרת לסיפורי דור הבנים הראשון כ"דור בארץ". פירסומה של אנתולוגיה זו, והמור עד שבו פורסמה, היו למעשה את הש"למת תפקידם הסיפורי של יוצריה. עביר דותנו הבלטות של דור זה הן: משה שמיר (הוא הלך בשדות, פרקי אליק); יגאל מוסינזון (אפרים כשק, אל תקרא לי שחור); חנוך ברטוב (החשבון והנפש, שם כנפיים לאחד); אהרון מגד (חדווה ואני). סריכל

משה שמיר

נלך לסימטאות, לבתי הסבלים

היצירה הדורית הזאת מתמקד במיכלול של חוויות קולקטיביות שטוחות למדי, שהוכיחו תבו בידי הנהגות הגופים הפוליטיים של ארץ-ישראל העובדת. "סופרי" דור זה ריפ"דו, בעזרת יישור יצירותיהם לקווים פוליטיים-אידיאולוגיים בגיל צעיר למדי בחייהם (רובם היו בשנות העשרים שלהם), את מגידיהשן שניתקו אותם מן החווייה

* הכותרת לכינויו של דור זה היא על-פי הטיד, "אני מאמין" של שאלו שטר"י נחובסקי, שם כתוב: "יהיה, יאהב, יפעל, יעש." / דור בארץ אומנם חי / לא בעתיד — בשמים. / חי רוח לו אין די..."

הישראלית והחיים הישראליים, והפכו את יצירותיהם מאז ועד היום אנאכרוניסטיות. במקביל לאנשי זרם סיפורתי זה שנהנו מתמריצים כלכליים בליווי עידודים מגמתיים מהנהגת המדינה-שבדרך, ומאוחר יו-תר מהנהגת המדינה-שהוגשמה, התפתחה בהדרגה קבוצה אחרת של סופרים ומשוררים, בני גילם של סופרי "דור בארץ", שקידומם והתפתחותם הסיפורתיים היו "בדרך הטבע", דרך אולי קשה יותר. הכוונה לסופרים כמו פנחס שדה (החיים כמשל); ניסים אלוני (שטיפוריו הקצרים פה אחת); יהודה עמיחי (ברוח הנוראה טרם קובצו); עמליה כהנא-כרמון (בכפיר הזאת, לא מעכשיו לא מכאן); עמוס קינן (בתחנה, הדלת הכחולה); יצחק שליו (פרשת גבריאיל תירוש) ואחרים, שיצירותיהם מייצגות פי עשרה מונים — מהבחינה הצורנית-איכותית — את מיכלול בעיותיו והוויותיו של דור תש"ח. מאשר מייצגו, המיקצועניים.

אהרון מגד

"שירך טוב, אבל ניהיליסטי..."

ציקלופדי המדהים של יזהר ברובדי הלשון העיברית, ידע שאותו רתם לצורה ומחשבה סיפורתיים פגומים, שבעזרתם חתר ל"גייס" את הפרט למשימות ההיסטוריות של דורו תוך שבמודע, ובאורה-חיי, התעלם במתכוון מן האכזבות של בני דורו, מן המדינה שלה הקריבו את חייהם.

בפירסומיהם במהלך שנות ה-60' וה-70', הירבו מרבית סופרי "דור בארץ" בניסיונות סיפורתיים כושלים, חלקם במסע אל המקורות כמו משה שמיר (מלך בשר ודם, כיבשת הרש); סיפרי-יגאל ברמה הרביעית כמו חנוך ברטוב (הבדאי); וסיפרי נוס"טאליגה מתקתקה ומוזיפת כמו אהרון מגד (החי על המת, העטלף, עשהאל), חיים גורי (הספר המשונע) ונתן שחם (אבן על פי הבאר, לוחות עץ דקים) ועוד קבצים רבים. פרט מדהים הוא עצם מעמדם הפוליטי (ולא הסיפורתי) של סופרי "דור בארץ" שמעמדם האט, עצר ומנע את התפתחות דור סופרי תש"ח האמיתי, והדחיק אותו לשוליו של הדור הסיפורתי החדש שהחל קם במחצית שנות ה-50', "דור המדינה", דור שתהליך התבגרותו התרבותי והסיפורתי התחולל במדינת-ישראל.

"דור המדינה"

במחצית שנות ה-50' החלו ניכרים סיי-מנים ראשונים של יצירה סיפורתית מקוריית, שמחבריה היו משוללי נחיתות בפני הנופים המקומיים ומיגורן בעיות האנוש של הארץ. בגיליונות משא החלו מתפרסמים, בשוליים, סיפורים קצרים של סופר צעיר בשם אברהם ב. יהושע. בסוף שנת 1958 ראה אור רומן של סופר (שהתפרסם עד אז כמשורר, מחבר משא דומה) פינחס שדה. מהספר, החיים כמשל, התעלמה הביקורת של אותם ימים, או שהעלמה בו קיתונות של השמצות והגדיל לעשות ר"ר אברהם שאנן שהמליץ בפני שדה, לכתוב את דבריו "על קירות בית-ישי" מוש...". סופר נוסף היה צעיר מקיבוץ

חנוך ברטוב

יצירות אנאכרוניסטיות

פרץ כבר בראשית שנות ה-50', בנילוירנות כתביהעת לקראת שבאבהותו של הר משורר נתן זך, שהיה האידיאולוג והמתורלל של מהפך זה. מילים רבות-עוצמה הר מחישות את מגמות המהפכה השירית, מצויות בשירו של דוד אבידן חילוף מישמרות (שהופיע גם בסיפרו ברזים ערוי פי שפתיים): "מחליקה כסכין. עוד מעט, עוד מעט. / הריקת פסיעותיו / על הגשר נשרכת. / הצדעה. כבר פלוגת-פיטנים על נישמת / היום הגווע רוקקת..." פלוגת-הפיטנים שעליה כתב אבידן הקימה ראשי-גשר שירי תוך שהיא דורסת, כבר בראשית צעדיה, את השירה הנאוויית ארכאית של משוררי "דור בארץ", שהיתה בבחינת ואריאציות בלתי-משוכללות לשירי נתן אלתרמן ואברהם שלונסקי, ואילו משוררי לקראת זך, עמיחי, אבידן, ייסדו רמות חדשות של שירה. שהאות העיברית אינה יודעת כמותן עד עצם היום הזה.

בשנה שבה ראה אור הקובץ דור בארץ (1958) פירסם ס. יזהר את ספרה-הגור שלו

* דוגמה טראגית לכך מצוייה במיכתב שולח אהרון מגד ב-1962 ליהודה עמיחי, בתוקף תפקידו כעורך "משא", וציון בפני המשורר ברגיליו: "שירך טוב, אבל הוא ניהיליסטי." מגוון לקראת בשנים האחרונות את הרומנים הניהיליסטיים של מגד.